

Determining the Opinions of Teacher Candidates on the Participation of Persons with Disabilities in Professional Life

Hatice Gökdağ¹, Hakan Sarı², Özlem Aslan Bağcı³

^{1,2}Necmettin Erbakan University, Faculty of Education, Department of Special Education, Konya, Turkey

³Sakarya University, Vocational School of Health Services, Department of Child Care and Youth Services, Sakarya, Turkey

ABSTRACT

The integration of individuals with disabilities into the society, their participation in professional life is important in increasing their quality of life and leading a more prosperous life. However, as in educational environments, the biggest obstacle in front of individuals with disabilities in professional life is the negative attitudes they face in social life. In shaping these attitudes, teachers form the most important occupational group. The fact that teachers develop positive attitudes towards the education and social life of individuals with disabilities during the undergraduate education period will enable them to be effective actors in shaping positive attitudes towards the participation of individuals with disabilities in professional life. When the literature is examined, it is observed that the studies examining the attitudes towards the participation of individuals with disabilities in professional life are limited. Therefore, in this study, it is aimed to determine the attitudes of teacher candidates towards the participation of individuals with disabilities in professional life. "Opinions Scale on Participation of Individuals with Disabilities in Professional Life" was used to collect research data. The research consists of 146 undergraduate students studying at different departments of Faculty of Education at Necmettin Erbakan University. Research data were analyzed with SPSS package program. In the study, it was concluded that teacher candidates studying in the English Language Teaching, Mathematics Teaching and Classroom Teaching departments of the Faculty of Education have positive attitudes regarding the participation of the individuals with disabilities in the working life, the attitudes do not vary according to the gender factor and the departments where the teacher candidates continue the undergraduate education.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 03.02.2021

Received in revised form: 22.03.2021

Accepted: 24.03.2021

Available online: 31.03.2021

Article Type: Research Article

Keywords: Disability, attitudes towards individuals with disabilities, employment of individuals with disabilities, professional life

© 2021 JMSE. All rights reserved

1. Introduction

Disability which is defined as the exclusion of an individual from normal functioning that enables him/her to undertake certain activities and roles in social life is observed to be a significant social problem in all of the developed and developing countries. It is known that persons with disabilities suffer from huge troubles with regard to participating in the society and social life. Accordingly, making arrangements for the persons with physical and mental disabilities in the socio-economic system, enabling them to become integrated with the society, and helping them to have a place in social life and participate in professional life via increasing employment are among the primary precautions. At the same time, these are among the Basic Human Rights. In the recent years, our

*This study was presented as an oral presentation at the ELMIS 2019 held in International Kibris University on September 25-27, 2019.

¹Corresponding author's address: Necmettin Erbakan University, Faculty of Education, Department of Special Education, Konya, Turkey
Telephone: +90 332 323 82 20
e-mail: gokdaghatice@hotmail.com

country has taken significant steps to increase participation in professional life and employment opportunities for persons with disabilities so that they can have a place in the society as equal individuals. However, it is vital to identify opinions, which is one of the most important obstacles in providing employment for persons with disabilities.

When the literature was checked, it was observed that there are some studies that investigated the opinions regarding participation of persons with disabilities in professional life, but they were limited. In the literature review, no study investigating teacher candidates' opinions regarding the participation of persons with disabilities in professional life was found. The biggest difficulty that persons with disabilities face in participation in professional life is negative opinions. It is thought that teachers who lead the society have a significant role in shaping these attitudes in a positive way. Consequently, in this study, the aim is to designate teacher candidates' opinions about the participation of persons with disabilities in professional life. For this aim, their responses for what their opinions are, whether their opinions vary depending on their departments and gender were studied.

2. Methodology

In this study, the aim is to assess candidate English, mathematics and primary school teachers' opinions regarding employment of persons with disabilities, and to analyze the relationship between the opinions and the identified variables via description. Hence, a descriptive survey study was undertaken to collect the data. As a part of the study, 146 teacher candidates were recruited by cluster sampling method. The participants are composed of Necmettin Erbakan University Faculty of Education teacher candidates studying in English, mathematics and primary school teaching departments in the academic year of 2018-2019. In the study, to collect data a personal information form developed by the researchers and the EÇYÖT Scale (Scale of Attitudes towards Working Persons with Disabilities) developed by Aycan in 2003 were used. In data analysis descriptive statistical techniques mean, percentage and frequency were utilized. In addition, independent samples t test and the ANOVA test were used to identify whether the opinions change depending on gender and department.

3. Conclusion, Discussion and Suggestions

In this study the opinions of teacher candidates' about the participation of persons with disability in professional life has been investigated regarding different variables. Accordingly, the EÇYÖT Scale (Scale of Attitudes towards Working Persons with Disabilities) has been implemented to identify the level of their opinions regarding this participation and whether the opinions vary depending on gender and department. The results have demonstrated that teacher candidates having education in English Language Teaching, Mathematics Teaching and Primary School Teaching have positive opinions regarding the participation of persons with disabilities in professional life. Similar results were obtained in Akyıldız (2017) and Sarı and Bozgeyikli (2002) as well.

Another finding of the study is that there is not a statistically significant difference in the opinions according to gender and it has been concluded that male and female teacher candidates have similar opinions. In other words, the gender variable does not lead to a significant difference in the opinions considering the participation of persons with disabilities in professional life. This result is in parallel with the results of the studies Gönülçalan (2016), and Şenel (1995) and Civelek (1990).

The results have shown that according to the department, teacher candidates having education in English Language Teaching, Mathematics Teaching and Primary School Teaching have positive opinions regarding the participation of persons with disabilities in professional life; however, differences in arithmetic mean have been detected. Although the ones studying primary school teaching have higher means, there is not a statistically significant difference.

The following suggestions can be made considering these results:

- It may be suggested that the Special Education and Inclusion course taught as a faculty compulsory course in the teaching programs should include an application dimension in addition to theoretical contents as this helps pre-service teachers get to know persons with disabilities better. This can contribute to the formation of positive opinions, which give way to the behavioral dimension.
- Under the leadership of Faculties of Education, arrangements can be made in which the business world, non-governmental organizations and persons with disabilities come together and solutions for employment can be made via activities such as panels, conferences and workshops.
- In the future this study which was implemented with a limited sample can be undertaken more extensively including other teaching departments and different variables.

Öğretmen Adaylarının Yetersizliğe Sahip Bireylerin Mesleki Hayata Katılımlarına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi

Hatice Gökdağ¹, Hakan Sarı², Özlem Aslan Bağcı³

^{1,2}Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Konya, Türkiye

³Sakarya Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Sakarya, Türkiye

ÖZ

Toplumu oluşturan bireyler arasında dezavantajlı gruplardan olan yetersizliğe sahip bireylerin okul yaşamı sonrasında karşılaştıkları güçlüklerden biri de mesleki hayata katılım sağlayıp çalışma ortamlarında istihdam olanağı bulabilmeleridir. Ancak eğitim ortamlarında olduğu gibi mesleki hayatta da yetersizliğe sahip bireylerin önündeki en büyük engel toplumsal hayatta karşılaştıkları olumsuz tutumlardır. Bu tutumların şekillendirilmesinde öğretmenler en önemli role sahip meslek grubunu oluşturmaktadır. Alanyazını incelendiğinde yetersizliğe sahip bireylerin mesleki hayata katılımına yönelik öğretmen adaylarının tutumlarının incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla bu araştırmada, öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin mesleki hayata katılımına ilişkin tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında ' Engelli Bireylerin Mesleki Hayata Katılımına İlişkin Görüşler Ölçeği' kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin farklı bölümlerinde eğitim gören 146 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma verileri, SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada Eğitim fakültesinin İngilizce, Matematik ve Sınıf öğretmenliği bölümlerinde eğitim gören öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına ilişkin olumlu tutumlara sahip oldukları, tutumların cinsiyet faktörüne ve öğretmen adaylarının lisans eğitimine devam ettikleri bölümlere göre değişkenlik göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihi:

Alındı: 03.02.2021

Düzeltilmiş hali alındı: 22.03.2021

Kabul edildi: 27.03.2021

Çevrimiçi yayınlandı: 31.03.2121

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Engellilik, engellilere yönelik tutumlar, yetersizliğe sahip bireylerin istihdamı, mesleki hayat

© 2021JMSE. Tüm hakları saklıdır

1. Giriş

Bireylerin sosyal yaşam içindeki belirli aktiviteleri ve rollerini yerine getirebilmesini sağlayan normal işlevlerin dışında kalması şeklinde tanımlanan engellilik, hem gelişmiş ve hem gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda rastlanan önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yetersizliğe sahip bireylerin topluma, sosyal hayata katılım sağlama yönünde yoğun sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir. Yaşamın pek çok alanında karşı karşıya kaldıkları sorunlar yetersizliğe sahip bireyleri toplumdaki uzaklaştırmakta, kendilerini mutsuz hissedip yaşam kalitesini düşürmekte ve bunun neticesinde de yetersizliğe sahip bireylerin o toplum içinde kendilerini değersiz hissetmelerine neden olmaktadır (Barnes ve Mercer, 2005). Sosyal devlet anlayışında yetersizliği olan veya olmayan toplumu oluşturan bütün bireylerin; sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal haklarını fırsat eşitliği kapsamında korumak için politikalar üretmek esastır. Bu bağlamda sosyo-ekonomik sistem içinde bedensel ve zihinsel yetersizlikleri olan bireyler için de tedbirler almak, onların toplumla bütünleşmelerini, sosyal hayatta kendilerine bir yer edinebilmelerini, çalışma hayatına katılımlarını ve istihdam olanaklarının artırılmasını sağlamak önemli tedbirlerin başında gelmektedir.

Yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımlarının ve istihdam olanaklarının artırılması toplumsal bütünleşmelerinin sağlanmasında ve toplumdaki konumlarının güçlendirilmesinde önemli rol oynamakta, aynı zamanda ülkenin kalkınma ve gelişmişliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Toplumu oluşturan tüm bireylerin, içinde bulunduğu toplumun bir parçası olduğu, her bireyin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu bilinciyle yetersizliğe sahip bireylere de toplumda eşit haklar kullanabilmelerinin sağlanması gerekmektedir (Baybora, 2006). Bu aynı zamanda Temel İnsan Hakları arasında yer almaktadır. Uluslararası sözleşmelerde, anayasa ve kanunlarda bu konu ile ilgili

düzenlemeler yapılmıştır (Şen, 2018). İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 23. Maddesinde yer alan ifadeye göre; "*Herkesin çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma koşullarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır*" (Aybay, 2006). Türkiye'de ise çalışma hakkı, Anayasa'nın 17. maddesinde "*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir*" hükmü ve 49. maddesinde "*Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir*" hükmü ile güvence altına alınmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Yetersizliğe sahip bireylerin sosyal hayatta kendilerine bir yer edinebilmeleri için çalışma hayatına katılımları ve istihdam olanaklarının artırılması bağlamında iş gücüne katılımları ve toplum içinde eşit fertler olarak yer almalarına yönelik son yıllarda ülkemizde önemli adımlar atılmaktadır. Ancak bununla birlikte yetersizliğe sahip bireyler çalışma hayatına katılımda çok boyutlu zorluklar yaşamakta, sosyal dışlanma ve ayrımcılık gibi tutumlarla karşılaşmaktadırlar (Seyyar, 2009). Yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımlarında yasal düzenlemeler, eğitim ve rehabilitasyon çalışmalarının yanı sıra yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımlarına karşı tutum ve davranışlar önem taşımaktadır (Karataş 2002). Olumsuz tutumlar yetersizliğe sahip bireylerin istihdam olanakları ve gelir sahibi olmalarının önündeki çözülmesi gereken en önemli sorunlardır (Mamatoğlu, 2015). Dolayısıyla yetersizliğe sahip bireylerin istihdamlarının sağlanmasında engel teşkil eden en önemli unsurlardan biri olan tutumların belirlenmesi önem teşkil etmektedir.

Alanyazını incelendiğinde yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına yönelik tutumlarının incelendiği çalışmaların bulunduğu ancak sınırlı olduğu gözlenmiştir. Yıldırım ve Dökmen (2004) yaptıkları çalışmada engellilere yönelik tutumlar ile engelli istihdamına yönelik tutumlar arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Korkut ve Avcı (2019) ise yaptıkları araştırmada üniversite personelinin işyerindeki engellilere ilişkin olumlu tutuma sahip oldukları bulgusuna ulaşmışlardır. Bir diğer çalışmada Çakmak ve Çiftçi (2010) akademisyenlerin engelli bireyin istihdamına ilişkin tutumlarını incelemişler ve araştırma sonucunda akademisyenlerin engelli bireylerin istihdamında olumlu tutumlara sahip oldukları bulgusuna ulaşmışlardır. Yapılan literatür taramasında, öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımlarına yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlayan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışma hayatına katılımda yetersizliğe sahip bireylerin önündeki en büyük güçlüğün toplumsal hayatta karşılaştıkları olumsuz tutumlardır. Bu tutumların olumlu yönde şekillendirilmesinde topluma yön veren öğretmenlerin önemli bir rol üstlendikleri düşünülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada, öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin mesleki hayata katılımına ilişkin tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğretmen adaylarının tutumlarının ne yönde olduğu, öğretmen adaylarının tutumlarının lisans eğitimi gördükleri bölümlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı ve öğretmen adaylarının tutumlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorularına cevap aranmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada İngilizce öğretmenliği, matematik öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışmasına yönelik tutumlarını ölçmek ve belirlenen değişkenler ile ilişkisinin betimlenerek incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle araştırma verilerini toplamak için genel tarama (Survey) modelinde betimsel bir çalışma yürütülmüştür. Betimsel çalışmalar araştırılan olgu ile ilgili özellikleri betimlemeye dayalı olarak gerçekleştirilir (Borg, Gall ve Gall, 1993). Tarama modeli var olan bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi sağlaması, çok sayıda katılımcıya kısa zamanda ulaşılabilmesi ve cevaplarının da kısa zamanda alınabilmesini sağlayan araştırma yöntemi olduğu için araştırmacılar bu yöntemi seçmişlerdir.

2. 2. Evren ve Örneklem Grubu

Araştırma kapsamında küme örnekleme modeli ile toplam 146 öğretmen adayına ulaşılmıştır. İngilizce öğretmenliği, matematik öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören her bir lisans öğrencisine tek tek ulaşmak zor olacağından ve de uzun zaman gerektireceğinden her biri kitleyi temsil edebilecek özellikte olan kümeler belirlenerek örneklem oluşturulmuştur. Araştırmanın katılımcıları 2018-2019 eğitim öğretim yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce öğretmenliği, matematik öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Tablo 1' de ulaşılan ve ölçeği geçerli sayılan öğretmen adaylarının demografik özellikleri ile ilgili sayısal dağılımlar verilmektedir.

Tablo 1. Çalışma grubu özellikleri

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	68	46,6
	Erkek	78	53,4
Bölüm	İngilizce	47	32,2
	Matematik	48	32,9
	Sınıf	51	34,9
Toplam		146	100

Tabloya göre araştırmaya katılanların çoğunluğunu erkek katılımcıların oluşturduğu gözlenmektedir. Bölümlere göre katılımcı oranlarına bakıldığında en fazla katılımcının sınıf öğretmenliği bölümünde olduğu, en az katılımcının İngilizce öğretmenliği bölümünde olduğu görülmektedir.

2. 3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacı ile araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ve Aycan tarafından 2003 yılında geliştirilmiş EÇYÖT Ölçeği (Engelli Çalışanlara Yönelik Tutum Ölçeği) kullanılmıştır. Ölçek toplam 37 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki seçenekler ve seçeneklere ilişkin derecelendirmeler; 1 – kesinlikle katılmıyorum; 5 – kesinlikle katılıyorum şeklinde puanlanmıştır. Uygulanan ölçekte her bir madde için alınabilecek en yüksek puan 5, en düşük puan ise 1' dir. Ölçekte olumlu 9, olumsuz 28 madde yer almaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 185, en düşük puan ise 37'dir. Ölçekten alınan yüksek puan engelli çalışanlara yönelik olumlu tutumu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç güvenirlik katsayısı .89 olarak belirtilmiştir. Bu çalışmada İngilizce öğretmenliği, matematik öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarına uygulanan ölçeğin uygulama sonrası iç tutarlılık katsayısı .85 olarak hesaplanmıştır. Aycan (2003) tarafından geliştirilen tutum ölçeği, Gönülaçan'ın (2016) yapmış olduğu araştırmada işverenlerin yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla kullanılmıştır.

2. 4. Verilerin Analiz Edilmesi

Yeterli sayıda çoğaltılan veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce öğretmenliği, matematik öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği programlarında öğrenim gören öğretmen adaylarına uygulanmıştır. Öğrencilerden toplanan veriler SPSS 19.0 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programından faydalanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizlerinde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

Araştırma kapsamında uygulanan yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına yönelik tutum ölçeğinden elde edilen verilerin dağılımının normal dağılım gösterip göstermediğini kontrol etmek için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır, analiz sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Basıklık ve çarpıklık değerleri

Engelli Çalışanlara Yönelik Tutumlar	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	ss	Kurtosis	Skewness
EÇYÖT	146	2,78	4,54	3,71	,36	-,125	-,333

Tablo 2 incelendiğinde Skewness değeri -.333, Kurtosis değeri ise -.125 olduğu görülmüştür. Kurtosis ve Skewness değerleri -1.5 ile +1.5 arasında olduğu zaman normal dağılım olduğu kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Verilerin analizinde betimsel istatistik tekniklerinden aritmetik ortalama, yüzde ve frekanstan yararlanılmıştır. Diğer yandan, öğretmen adaylarının cinsiyetlerine ve bölümlerine göre yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. Bu çalışmada bağımsız değişkenlerden bölüm değişkeni ikiden fazla gruptan oluşmaktadır. Bu bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi incelendiğinden ve grupların ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek için ANOVA testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde İngilizce öğretmenliği, matematik öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği programlarında öğrenim gören öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan bulgular başlıklar şeklinde verilmiştir.

3.1. Öğretmen Adaylarının Yetersizliğe Sahip Bireylerin İstihdamına Yönelik Tutumları

Öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına yönelik tutumlarına ilişkin puanlar Tablo 3' de verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutum puanlarının betimsel sonuçları

	N	Min	Max	$\bar{X}$	ss
EÇYÖT	146	2,78	4,54	3,71	,36

Tablo 3 incelendiğinde öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına yönelik tutumların belirlenmesi ölçeğinde aldıkları puanların aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 3.71$) dikkate alındığında olumlu tutuma sahip oldukları ifade edilebilir.

3.2. Öğretmen Adaylarının Cinsiyetlerine Göre Yetersizliğe Sahip Bireylerin İstihdamına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi

Yapılan Levene testi analizleri sonucunda gruplar arasındaki dağılımın normal dağılım göstermesinden dolayı bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Araştırma kapsamında İngilizce öğretmenliği, matematik öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği programlarında öğrenim gören öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına yönelik tutumların cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiş, elde edilen bulgular Tablo 4' de verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumları

	Gruplar	n	$\bar{X}$	ss	df	t	p
EÇYÖT	Kadın	68	3,71	,39	144	,035	,972
	Erkek	78	3,71	,34			

Yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark göstermediği ortaya çıkmıştır [$t(144)=.035$, $p>.05$]. Başka bir ifadeyle erkek ve kadın öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına yönelik tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.

3.3. Öğretmen Adaylarının Bölümlerine Göre Yetersizliğe Sahip Bireylerin İstihdamına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumlarının öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre dağılımı Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmen adaylarının bölümlerine göre yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumlarının değerleri

	Bölümler	N	$\bar{X}$	ss
EÇYÖT	İngilizce	47	3,69	,34
	Matematik	48	3,71	,39
	Sınıf	51	3,72	,36

Tablo 5’de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının bölümlere göre yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumlarının olumlu ancak aritmetik ortalama puanlarının farklı olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumlarının aritmetik ortalaması, İngilizce öğretmenliği ve matematik öğretmenliği öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumlarının aritmetik ortalamasından yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını bulmak için *tek yönlü varyans* analizi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 6’ da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmen adaylarının bölümlerine göre yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumları

	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlı Fark
EÇYÖT	Gruplararası	,027	2	,013			
	Gruplarıçi	18,924	143	,132	,101	,904	Yok
	Toplam	18,951	145				

Yapılan Anova testi analiz sonuçları, öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin istihdamına yönelik tutumlarının öğrenim gördükleri bölümler bakımından anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir [$F(2-143) = ,101 p > .05$].

4. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına yönelik tutumları farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına ilişkin tutumlarının ne düzeyde olduğu, tutumların cinsiyet faktörüne ve öğretmen adaylarının lisans eğitimi gördükleri bölümlere göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla 37 maddeden oluşan Engelli Çalışanlara Yönelik Tutum Ölçeği (EÇYÖT) uygulanmıştır.

Araştırmada, İngilizce Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği ve Sınıf Öğretmenliği bölümlerinde lisans eğitimi alan öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımlarına ilişkin tutumlarının olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında bu sonucu destekleyen çalışmalar mevcuttur. Örneğin Akyıldız (2017) araştırmasında, öğretmen adaylarının engellilere yönelik tutumlarının çalışma alanı alt boyutunda tutumlarının olumlu olduğu ve bölümlere göre değişkenlik göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Yetersizliğe sahip bireylerin toplumla bütünleşmelerinde ve toplumda engellilere yönelik var olan önyargıların pozitif yönde değişmesinde öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Öğretmenlerin yaşamın her alanında yetersizliği olan bireylere karşı gösterecekleri tutumlar ve davranışlar, öğrencilerin ve de toplumun diğer bireylerinin yetersizliği olan bireylere yönelik tutumlarının şekillenmesinde etkili olacaktır. Sarı ve Bozgeyikli (2002)’ nin de belirttiği gibi öğretmenlerin tutum ve davranışları, öğrencilerin başarısını ve gelişmelerini etkilemektedir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımına ilişkin olumlu tutumlara sahip olmaları, mesleğe atıldıklarında yetersizliği olan

bireylerin yaşamın her alanına katılımlarının sağlanması ve engelli bireylerin de üretime katılabileceği konusunda farkındalık oluşturmaları bağlamında etkili olacağı söylenebilir.

Araştırmada elde edilen diğer bir bulguda öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımlarına ilişkin tutumlarının cinsiyete göre istatistiki olarak anlamlı bir fark göstermediği, kadın ve erkek öğretmen adaylarının tutumlarının benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani cinsiyet faktörü, öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımlarına ilişkin tutumları üzerinde herhangi bir fark oluşturmamaktadır. Araştırmada ulaşılan bu sonuç, farklı araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Nitekim Gönülaçan (2016), engelli istihdamına ilişkin işveren tutumlarını incelediği araştırmasında cinsiyet faktörü ile engelli istihdamına ilişkin tutumlar arasında anlamlı bir fark bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Şenel (1995) ve Civelek (1990) de yaptıkları araştırmada engellilere yönelik tutumlar üzerinde cinsiyet değişkeninin fark oluşturmadığını bulmuşlardır. Dolayısıyla araştırma sonuçlarından hareketle yetersizliğe sahip bireylerin gerek çalışma hayatına katılımlarında gerekse eğitim hayatına katılımlarındaki tutumlarda bayan ve erkeklerin benzer pozitif yaklaşıma sahip olmalarının yetersizliğe sahip bireylerin toplumla bütünleşmesinin sağlanmasında önemli bir adım olacağını söylemek mümkündür.

Araştırma sonucunda İngilizce Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği ve Sınıf Öğretmenliği bölümlerinde lisans eğitimi gören öğretmen adaylarının bölümlere göre yetersizliğe sahip bireylerin çalışma hayatına katılımlarına yönelik tutumlarının olumlu ancak aritmetik ortalama puanlarının farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sınıf öğretmenliği bölümündeki öğretmen adaylarının aritmetik ortalamaları daha yüksek olmakla birlikte bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından 16 Mayıs 2018 tarihinde açıklanan "Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları" çerçevesinde eğitim fakülteleri bünyesinde yer alan tüm bölümlerde Özel Eğitim ve Kaynaştırma dersinin zorunlu olmasının, öğretmen adaylarının yetersizliği olan bireyler hakkında bilgi sahibi olmalarına katkı sağladığı ve de engellilere yönelik olumlu tutum geliştirmelerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda şu önerilere yer verilebilir.

1. Öğretmen adaylarının yetersizliğe sahip bireyleri daha yakından tanımaları ve var olan olumlu tutumlara katkı sağlayarak tutumların davranış boyutuna taşınacağı düşünüldüğünden öğretmenlik programlarında fakülte zorunlu dersi olarak okutulan Özel Eğitim ve Kaynaştırma dersinin içeriklerinin teorik içeriğiyle birlikte dersle ilgili uygulamaya da yer verilmesi önerilebilir.
2. Eğitim Fakültelerinin önderliğinde iş dünyası, ilgili sivil toplum kuruluşları ve yetersizliğe sahip bireyler bir araya getirilerek düzenlenecek panel, konferans, seminer, çalıştay gibi faaliyetlerle engelli istihdamında karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilebilir.

İleri Araştırmalar İçin Öneriler

Sınırlı bir örneklem grubu ile yürütülen bu çalışmanın ileriye dönük olarak diğer öğretmenlik programları ve farklı değişkenleri içeren daha kapsamlı çalışmaların planlanması önerilebilir.

5. Kaynakça

- Akyıldız, S. (2017). Öğretmen adaylarının engelli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(39), 141-175.
- Aybay, R. (2006). *Açıklamalı insan hakları evrensel bildirisi*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Barnes, C., & Mercer, G. (2005), Disability, work and welfare: challenging the social exclusion of disabled persons. *Work, Employment & Society*, 19(3), 527-545.
- Baybora, D. (2006). Çalışma hayatında özürülülere karşı ayrımcılık. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51, 229-269.

- Borg, W.R. Gall, J.P., & Gall, M. D. (1993). *Applying educational research: a practical guide*. White Plains, NY: Longman.
- Civelek, H.A. (1990). *Eğitilebilir zihinsel özürlü çocukların sosyal kabul görmelerinde normal çocukların bilgilendirilmelerinin ve iki grubun resim iş ile beden eğitimi derslerinde bütünleştirilmelerinin etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakmak, Z. A., & Çiftçi, G. E. (2010), Akademik personelin engelli bireyin istihdamına ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 10 (1-2), 67-83.
- Gönülaçan, A. (2016), Engelli istihdamına yönelik işveren tutumları: Trabzon örneği, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 111-130.
- Karataş, K. (2002). Engellilerin toplumla bütünleşme sorunları bir sosyal politika yaklaşımı. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2(2), 1-14.
- Korkut, G., & Avcı, Ö. (2019). Üniversite personelinin engelli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), 900-915.
- Mamatoğlu, N. (2015). Türkiye'de engelli istihdamının genel görünümü işveren gözüyle engelli istihdamı araştırma konusunda önerilen politikalar. *Alternatif Politikalar Dergisi*, 7(3), 514-561.
- Sarı, H., & Bozgeyikli, H. (2002), Öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi: karşılaştırmalı bir araştırma. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 193, 183-203.
- Seyyar, A. (2009). Özürlü dostu istihdam politikaları. *Öz-Veri*, 6(1).
- Şen, M. (2018), Türkiye'de engellilere yönelik istihdam politikaları: sorunlar ve öneriler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 129-152.
- Şenel, H. G. (1995). Yetersizliğe sahip kardeşi olanlarla, olmayanların yetersizliğe yönelik tutumları ve kaygı düzeyleri yönünden karşılaştırılması. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(1), 33-39.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multi variate statistics*. Boston: Pearson.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), *Türkiye Cumhuriyeti resmî gazetesi*, <https://www.mevzuat.gov.tr>
- Yıldırım, F., & Dökmen, Z. Y. (2004). Engellilere ilişkin tutumlarla sosyal üstünlük yönelimi, adil dünya inancı ve kontrol odağı inancı arasındaki ilişkiler. 6. *Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı*, 21 Mayıs 2004, Hacettepe, Ankara.